QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

FILOLOGIYA

PHILOLOGY

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI MILLIY LIBOS NOMLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i02.101

Normurodova Farog‘at Tojimurod qizi
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Ingliz filologiyasi kafedrasi o’qituvchisi
farogat_normurodova@tues.uz

Annotatsiya. Mazkur maqola o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlarining lingvomadaniy xususiyatlarini qiyosiy nuqtai nazardan o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda milliy kiyim nomlari faqat leksik birlik sifatida emas, balki xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, estetik qarashlari va madaniy qadriyatlarini mujassamlashtiruvchi lingvokulturologik fenomen sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari milliy libos nomlari orqali xalqning madaniy identifikatsiyasi va til-madaniyat munosabatlari yanada chuqurroq anglashilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: lingvomadaniyat, milliy libos nomlari, madaniy semantika, qiyosiy lingvistika, til va madaniyat, milliy mentalitet, nominatsiya, o‘zbek va ingliz tillari.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАИМЕНОВАНИЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. Данная статья посвящена сравнительному изучению лингвокультурных особенностей названий национальных костюмов на узбекском и английском языках. Результаты исследования показывают, что культурная идентификация народа и языково-культурные отношения могут быть глубже поняты через названия национальных костюмов.

Ключевые слова: Лингвокультура, названия национальных костюмов, культурная семантика, сравнительная лингвистика, язык и культура, национальный менталитет, номинация, узбекский и английский языки.

LINGUOCULTURAL FEATURES OF THE NAMES OF NATIONAL CLOTHING IN THE UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Abstract. This article is devoted to the study of the linguocultural characteristics of the names of national costumes in the Uzbek and English languages from a comparative perspective. The results of the study show that the cultural identification of the people and the

language-culture relationship can be understood more deeply through the names of national costumes.

Keywords: linguoculture, names of national costumes, cultural semantics, comparative linguistics, language and culture, national mentality, nomination, Uzbek and English languages

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bu yo‘nalishda shakllangan lingvomadaniyatshunoslik tildagi birliklarni nafaqat kommunikativ vosita, balki xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, urf-odatlari va milliy dunyoqarashini aks ettiruvchi madaniy kod sifatida talqin qiladi. Ayniqsa, milliy libos nomlari kabi madaniy jihatdan yuklangan leksik birliklar xalqning o‘ziga xosligini, estetik qarashlarini hamda ijtimoiy-madaniy rivojlanish bosqichlarini ifodalovchi muhim manba sanaladi. Til xalq madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib, unda millatning tarixiy tajribasi va dunyoqarashi mujassam bo‘ladi.[102]

Milliy liboslar har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, yashash tarzi, iqlim sharoiti va qadriyatlari bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, ularning nomlanishi ham shu omillar ta’sirida shakllanadi. O‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlari semantik jihatdan turlicha bo‘lsa-da, har ikkisi ham o‘z madaniy makonida muayyan ramziy va funksional ma’noga ega. Shu bois milliy libos nomlarini qiyosiy-lingvomadaniy jihatdan o‘rganish xalqlarning madaniy tafakkuri va mentalitetini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi. Lingvomadaniyatshunoslik tildagi birliklarni milliy tafakkur va madaniy qadriyatlar bilan uzviy aloqada o‘rganadi.[103]

Globallashuv jarayonlari ta’sirida milliy madaniyat elementlarining asta-sekin universallashuvi kuzatilayotgan bir davrda milliy libos nomlarini tadqiq etish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bunday tadqiqotlar tarjima amaliyoti, madaniyatlararo muloqot hamda chet tillarini o‘qitishda madaniy kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlarining lingvomadaniy xususiyatlarini o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi o‘zbek va ingliz tillarida uchraydigan milliy libos nomlarini lingvomadaniy nuqtai nazardan qiyosiy tahlil qilish, ularning semantik tuzilishi va madaniy konnotatsiyalarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida milliy libos nomlarining shakllanishida rol o‘ynagan tarixiy va ijtimoiy omillar, shuningdek, ularning milliy mentalitetni ifodalashdagi o‘rni yoritib beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlarining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash maqsadida zamonaviy tilshunoslikda keng qo‘llaniladigan kompleks metodlar majmuasidan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi ilmiy obyektivlik, qiyosiylik va tizimlilik tamoyillariga asoslandi.

[102] Маслова В.А. Лингвокультурология. – Москва: Академия, 2001. – С. 9–12.
[103] Воробьёв В.В. Лингвокультурология: теория и методы. – Москва: РУДН, 2008. – С. 25–27.

Avvalo, deskriptiv metod orqali o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlari yig‘ildi hamda ularning lug‘aviy ma’nolari, qo‘llanish doirasi va semantik tarkibi tavsiflandi. Ushbu bosqichda milliy libos nomlarining asosiy leksik xususiyatlarini aniqlashga e’tibor qaratildi.

Shuningdek, tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metod asosiy metodlardan biri sifatida qo‘llanildi. Ushbu metod yordamida o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlari semantik jihatdan taqqoslandi, ularning o‘xshash va farqli tomonlari aniqlanib, madaniy konnotatsiyalari tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil jarayonida har ikki tilda milliy libos nomlarining shakllanishiga ta’sir etgan tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar inobatga olindi.

Bundan tashqari, lingvomadaniy tahlil metodi yordamida milliy libos nomlarining madaniy mazmuni, ramziy ma’nolari hamda milliy mentalitet bilan bog‘liqligi ochib berildi. Milliy libos nomlarini tahlil qilishda etnolingvistik yondashuv muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.[104] Ushbu metod libos nomlarida aks etgan urf-odatlar, an’analar va estetik qarashlarni aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot davomida semantik tahlil metodi ham qo‘llanilib, milliy libos nomlarining ma’no qatlamlari, nominativ xususiyatlari va konnotativ ma’nolari tahlil qilindi. Shuningdek, kontekstual tahlil orqali libos nomlarining real nutqdagi qo‘llanilish xususiyatlari ko‘rib chiqildi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Metodik asos sifatida ilmiy adabiyotlar, izohli va ikki tilli lug‘atlar, etnografik manbalar hamda tilshunoslikka oid tadqiqot ishlari materiallaridan foydalanildi. Tanlangan metodlar majmuasi tadqiqot natijalarining ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta’minlashga xizmat qildi.

Mazkur tadqiqot natijalari o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlarining lingvomadaniy jihatdan sezilarli farq va o‘xshashliklarga ega ekanligini ko‘rsatdi. Tahlil jarayonida milliy libos nomlarining semantik tuzilishi, nominatsiya motivlari hamda madaniy konnotatsiyalari aniqlanib, ularning milliy mentalitet bilan bevosita bog‘liqligi tasdiqlandi.

Milliy libos nomlarining semantik va madaniy tahlili, O‘zbek tilidagi milliy libos nomlarining aksariyati aniq predmetli va milliy mentalitetni bevosita aks ettiruvchi birliklar hisoblanadi. O‘zbek milliy liboslari xalqning ijtimoiy hayoti va estetik qarashlarini aks ettiradi.[105] Masalan, chopon so‘zi nafaqat kiyim nomi, balki hurmat va e’tibor ramzi sifatida ham qo‘llaniladi. Shuningdek, do‘ppi tushunchasi hududiy farqlanishni ko‘rsatib, milliy o‘zlikni ifodalovchi madaniy belgi vazifasini bajaradi. Do‘ppi va chopon kabi liboslar milliy identitet ramzi sifatida qaraladi.[106]

Ingliz tilida esa milliy libos nomlari tarixiy va ijtimoiy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq. Ingliz va Shotlandiya milliy kiyimlari tarixiy qatlam bilan chambarchas bog‘liq.[107] Kilt

[104] Жураева Д. Этнолингвистика: назария ва амалиёт. – Тошкент: Наврўз, 2019. – Б. 56–59.
[105] Ахмедов М. Ўзбек халқ кийимлари тарихи. – Тошкент: Фан, 1998. – Б. 43–47.
[106] Саидова Н. Ўзбек халқ либослари ва уларнинг тарихи. – Тошкент: Санъат, 2009. – Б. 88–91.
[107] Laver J. Costume and Fashion: A Concise History. – London: Thames & Hudson, 1995. – P. 112–115.

atamasi Shotlandiya madaniyatining ramzi sifatida milliy g‘urur va tarixiy xotirani ifodalaydi. Bu kabi libos nomlari madaniy merosni saqlash va avloddan-avlodga yetkazishda muhim ahamiyatga ega.

Tahlil va natijalar. Nominatsiya motivlari va lingvomadaniy farqlar, tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘zbek tilida milliy libos nomlarining nominatsiyasida tashqi ko‘rinish, rang-baranglik va bezak elementlariga e’tibor kuchli bo‘lsa, ingliz tilida funksionallik va iqlim sharoiti asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, atlas so‘zi o‘zbek tilida matoning nafisligi va estetik qadrini ifodalasa, ingliz tilidagi bonnet so‘zi asosan himoya va qulaylik ma’nosini anglatadi. Bu holat har ikki xalq madaniyatidagi kiyimga bo‘lgan munosabat farqliligini ko‘rsatadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlari lingvomadaniy jihatdan muhim leksik qatlamni tashkil etadi. O‘zbek tilida libos nomlari ko‘proq ramziy va estetik ma’nolarni mujassamlashtirsa, ingliz tilida ular tarixiy va ijtimoiy kontekstda shakllangan. Ushbu farqlar har ikki xalqning madaniy qadriyatlari va milliy mentalitetini ifodalashda muhim lingvistik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlari til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yaqqol namoyon etishini ko‘rsatdi. Lingvomadaniy tahlil shuni tasdiqladiki, milliy libos nomlari oddiy nominativ birliklar bo‘lib qolmasdan, balki muayyan xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy tuzilishi va estetik qarashlarini ifodalovchi madaniy belgilar sifatida shakllangan. Milliy libos nomlari madaniy ramz sifatida milliy tafakkurni ifodalaydi.[108]

O‘zbek tilidagi milliy libos nomlarining aksariyati ramziy va baholovchi xarakterga ega. Masalan, chopon yoki do‘ppi kabi nomlar nafaqat kiyim vazifasini, balki hurmat, mansublik va ijtimoiy mavqe kabi qo‘shimcha ma’nolarni ham anglatadi. Bu holat o‘zbek milliy madaniyatida kiyim-kechak ijtimoiy munosabatlarning muhim elementi sifatida qaralishini ko‘rsatadi. Milliy liboslar orqali shaxsning yoshi, jinsiy mansubligi yoki jamiyatdagi o‘rni bilvosita ifodalanadi.

Ingliz tilidagi milliy libos nomlari esa ko‘proq tarixiy va funksional xususiyatlar bilan bog‘liq ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ingliz madaniyatida libos nomlari asosan muayyan tarixiy davrlar, ijtimoiy qatlamlar yoki iqlim sharoitlari bilan chambarchas bog‘langan. Masalan, kilt milliy libos sifatida Shotlandiya xalqining tarixiy o‘ziga xosligini ifodalab, milliy g‘urur ramziga aylangan. Bu esa ingliz tilida libos nomlarining madaniy qatlamida tarixiy xotiraning ustuvorligini ko‘rsatadi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilida milliy libos nomlari ko‘pincha tashqi ko‘rinish, bezak va ranglar asosida nomlansa, ingliz tilida liboslar ko‘proq funksionallik va amaliy maqsadga yo‘naltirilgan. Ushbu farq har ikki xalq madaniyatida kiyimga bo‘lgan munosabatning turlicha shakllanganini anglatadi. O‘zbek madaniyatida libos estetik va ramziy qiymatga ega bo‘lsa, ingliz madaniyatida u ko‘proq amaliy va tarixiy mazmun bilan tavsiflanadi.

[108] Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – P. 36–38.

Muhokama jarayonida aniqlangan yana bir muhim jihat shundaki, milliy libos nomlari tarjima jarayonida ko‘pincha lingvomadaniy yo‘qotishlarga olib keladi. Ayrim o‘zbek milliy libos nomlarining ingliz tilida to‘liq muqobili mavjud emasligi ularning milliy-madaniy xususiyatlari bilan bog‘liqdir. Shu sababli, bunday birliklarni tarjima qilishda izohli yoki tavsifiy usullardan foydalanish zarurati yuzaga keladi. Bu holat milliy libos nomlarining madaniyatlararo muloqotdagi murakkabligini yana bir bor tasdiqlaydi. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlari lingvomadaniy tadqiqotlar uchun boy material bo‘lib, ular orqali xalqning mentaliteti, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari til birliklarida qanday aks etishini chuqurroq anglash mumkin.

Mazkur tadqiqot o‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlarini lingvomadaniy nuqtai nazardan qiyosiy tahlil qilish orqali ularning til va madaniyat uyg‘unligidagi muhim o‘rnini yoritib berdi. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari milliy libos nomlari oddiy leksik birliklar sifatida emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, milliy mentaliteti va madaniy qadriyatlarini mujassamlashtiruvchi lingvistik hodisa ekanligini ko‘rsatdi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek tilidagi milliy libos nomlari asosan estetik, ramziy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lib, ular orqali jamiyatda hurmat, mansublik va milliy identitet tushunchalari ifodalanadi. Ingliz tilidagi milliy libos nomlari esa ko‘proq tarixiy rivojlanish, ijtimoiy tuzilma hamda funksionallik bilan bog‘liq bo‘lib, ularning semantik qatlamida tarixiy xotira ustuvor o‘rin egallaydi. Bu holat har ikki xalq madaniyatida kiyim-kechakka bo‘lgan munosabatning turlicha shakllanganidan dalolat beradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida milliy libos nomlarining nominatsiya motivlari va madaniy konnotatsiyalari xalqlarning dunyoqarashi va yashash tarziga bevosita bog‘liqligi aniqlandi. Qiyosiy tahlil natijalari tarjima jarayonida milliy libos nomlarining to‘liq ekvivalentini topish doimo ham mumkin emasligini, bu esa lingvomadaniy tafovutlar bilan izohlanishini ko‘rsatdi.

Xulosa va takliflar.

O‘zbek va ingliz tillaridagi milliy libos nomlarini lingvomadaniy jihatdan o‘rganish tilshunoslik, madaniyatshunoslik va tarjima nazariyasi uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari kelgusida madaniyatlararo muloqot, chet tillarini o‘qitish jarayonida milliy-madaniy kompetensiyani shakllantirish hamda lingvomadaniy tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedov M. O‘zbek xalq kiyimlari tarixi. – Toshkent: Fan, 1998. – b.
2. Barnard M. Fashion as Communication. – London: Routledge, 2002. – p.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – p.
4. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – p.

5. Karasik V. I. Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs. – Volgograd: Peremena, 2002. – b.

6. Kubryakova E. S. Yazyk i znaniye: na puti polucheniya znaniy o yazyke. – Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 2004. – b.

7. Laver J. Costume and Fashion: A Concise History. – London: Thames & Hudson, 1995. – p.

8. Maslova V. A. Lingvokulturologiya. – Moskva: Akademiya, 2001. – b.

9. Mirzayev T. O‘zbek xalqining urf-odatlari va marosimlari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2005. – b.

10. Teliya V. N. Russkaya frazeologiya: semantik, pragmatik va lingvokulturologik aspektlar. – Moskva: Shkola «Yazyki russkoy kultury», 1996. – b.

11. Vorobyov V. V. Lingvokulturologiya: nazariya va metodlar. – Moskva: Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti, 2008. – b.

12. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – p..